

Uzasadnienie

Regionalny dyrektor ochrony środowiska zgodnie z delegacją ustawową zawartą w art. 28 ust. 8 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2023 r. poz. 1336 z późn. zm.) ustanawia w drodze aktu prawa miejscowego w formie zarządzenia, plan zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000, kierując się koniecznością utrzymania i przywracania do właściwego stanu ochrony siedlisk przyrodniczych oraz gatunków roślin i zwierząt, dla których ochrony wyznaczono obszar Natura 2000. Plan zadań ochronnych może być zmieniony, jeżeli wynika to z potrzeb ochrony tych siedlisk przyrodniczych lub gatunków roślin i zwierząt.

Plan zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Puszcza nad Gwdą PLB300012 został ustanowiony zarządzeniem Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Poznaniu i Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Szczecinie z dnia 21 kwietnia 2015 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Puszcza nad Gwdą PLB300012 (Dz. Urz. Woj. Wielk. poz. 2773, Dz. Urz. Woj. Zach. poz. 1522). Powyższy akt został zmieniony zarządzeniem Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Poznaniu i Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Szczecinie z dnia 9 czerwca 2017 r. (Dz. Urz. Woj. Wielk. poz. 4387, Dz. Urz. Woj. Zach. poz. 2601).

W związku z zarzutami formalnymi Komisji Europejskiej z dnia 9 czerwca 2021 r., zn. INFR(2021)2025, C(2021)2179, dotyczącymi obowiązku ustalenia precyzyjnych celów ochrony dla każdego obszaru Natura 2000, koniecznym stało się doprecyzowanie celów działań ochronnych wyznaczonych dla niniejszego obszaru. Zgodnie z ww. stanowiskiem Komisji Europejskiej funkcja celów ochrony polega na określeniu, jaki stan gatunków i typów siedlisk na danym obszarze należy osiągnąć, tak aby obszar ten mógł przyczynić się do osiągnięcia ogólnego celu, jakim jest właściwy stan ochrony tych gatunków i typów siedlisk (art. 2 ust. 2 dyrektywy siedliskowej) na poziomie krajowym, biogeograficznym lub europejskim. Zgodnie z wykładnią przedstawioną przez Komisję Europejską aby spełnić tę funkcję, cele ochrony muszą być:

- 1) indywidualnie określone dla danego obszaru, tj. ustalone na poziomie obszaru;
- 2) kompleksowe, tj. obejmujące wszystkie gatunki i typy siedlisk będące przedmiotem zainteresowania Wspólnoty na mocy dyrektywy siedliskowej, które występują w obszarze Natura 2000;
- 3) indywidualnie określone dla przedmiotu ochrony, tj. jasno wskazywać konkretny typ siedliska lub gatunek na danym obszarze;
- 4) indywidualnie określone pod kątem pożądanego stanu ochrony, tj. wyraźnie określające stan, jaki typ siedliska i gatunek na danym obszarze mają osiągnąć; pożądaný stan musi być:
  - a) ilościowy i mierzalny (cele ilościowe, które mogą być uzupełnione celami jakościowymi, takimi jak opis właściwego stanu siedliska lub struktury populacji), jak również raportowalny (umożliwiający monitorowanie);
  - b) realistyczny (uwzględniający rozsądne ramy czasowe i nakłady), spójny (umożliwiający zastosowanie takich samych atrybutów i wskaźników dla przedmiotów ochrony w różnych obszarach);

- c) kompleksowy (atrybuty i cele powinny obejmować specyfikę danego przedmiotu ochrony i umożliwiać opisanie jego stanu ochrony jako właściwy lub niewłaściwy);
- d) precyzyjne w odniesieniu do „utrzymania” lub „odtworzenia” stanu ochrony przedmiotu ochrony (odpowiedni poziom ambicji określający niezbędne środki ochrony);
- e) odpowiadać ekologicznym wymaganiom dotyczącym typów siedlisk przyrodniczych wymienionych w załączniku I i gatunków wymienionych w załączniku II występujących na tych obszarach;
- f) odzwierciedlać znaczenie obszaru dla zachowania lub odtworzenia, we właściwym stanie ochrony, typów siedlisk i gatunków.

W związku z powyższym, na podstawie dokumentacji do planu zadań ochronnych, danych literaturowych¹ oraz badań wykonanych w latach 2019-2021 w ramach uzupełnienia stanu wiedzy o przedmiotach ochrony, doprecyzowano zapisy celów działań ochronnych:

1. dla gatunku A030 bocian czarny *Ciconia nigra*

założono konieczność weryfikacji danych dotyczących liczebności i rozmieszczenia gatunku w obszarze, wraz z koniecznością rozpoznania obszarów lęgowych i żerowisk gatunku (ocena XX). Zgodnie z materiałami do PZO (EMPEKO 2014), populacja lęgowa bociana czarnego w całym obszarze Natura 2000 Puszcza nad Gwdą PLB320017 została oceniona na 6-8 par, jednak wskazywano że większość populacji (5-6 par) występowała w części ostoi w granicach województwa wielkopolskiego (Jermaczek et al. 2011). Według ostatnich badań (Ławicki 2021) w części zachodniopomorskiej może gniazdować 1 para (niezajęte gniazdo w latach 2020-2021).

Do czasu uzupełnienia stanu wiedzy dla całego obszaru i doprecyzowania zapisów, uznano za zasadne utrzymanie siedlisk i żerowisk odpowiadających biologicznym wymaganiom gatunku w skali odpowiadającej utrzymaniu populacji lęgowej wskazywanej w obowiązującym SDF. Zgodnie z obecnym formularzem wielkość populacji gatunku w obszarze szacuje się na 6 par lęgowych, co przy założeniu konieczności zachowania 1500 ha obszaru funkcjonalnego dla jednej pary (Zawadzka 2013, Profus i inni 2015), daje szacunkowy obszar o powierzchni 9000 ha, niezbędny do zachowania ww. populacji.

Jak wskazywano w ekspertyzie przyrodniczej wykonanej na potrzeby PZO (EMPEKO 2014), jeszcze w roku 2015 wielkość i jakość siedlisk była wystarczająca dla długoterminowego przetrwania gatunku. Obecnie w granicach obszaru na terenie obu województw – zachodniopomorskiego i wielkopolskiego - brak jest stref ochronnych gatunku.

2. dla gatunku A038 łabędź krzykliwy *Cygnus cygnus*

założono utrzymanie populacji rozrodzkiej na poziomie min. 1 pary, oraz utrzymanie właściwego stanu ochrony siedlisk, tj. zbiorników wodnych z bogatą roślinnością wynurzoną i podwodną oraz torfowisk, na powierzchni minimum 100 ha (z uwzględnieniem zmian wynikających z procesów naturalnych). Z uwagi na minimalną liczebność, stan populacji oceniono na U2.

Zgodnie z literaturą, gatunek gniazduje na niewielkich, płytkich zbiornikach z bogatą roślinnością wynurzoną i podwodną. Ważnym składnikiem jego pokarmu są łanowo

występujące skrzypy (błotny i bagienny), a w następnej kolejności turzyce, rdestnice i wełnianka wąskolistna. Pary lęgowe są silnie terytorialne, obszar przez nie zajmowany wynosi zazwyczaj kilka-kilkadziesiąt ha (Chylarecki i in. 2015). Na podstawie aktualnych danych dot. lokalizacji gniazdującej pary (dane z dokumentacji PZO) oraz wymagań siedliskowych gatunku, za powierzchnię minimalną siedliska niezbędnego do utrzymania obecnej populacji lęgowej przyjęto wielkość zajmowanego akwenu (okolice Jez. Dobre) wraz z otaczającymi je szuwarami oraz rozlewiskami rzeki Morzyca, gdzie ich stan określono jako właściwy (FV).

3. dla gatunku A067 gągoł *Bucephala clangula*

założono utrzymanie populacji rozrodzkiej na poziomie min. 50 par (stan FV). W celu zabezpieczenia siedliska gatunku określono konieczność utrzymania stanu FV siedlisk gatunku, tj. min. 100 km linii brzegowej cieków i zbiorników wodnych odpowiadających biologicznym wymaganiom gatunku oraz utrzymanie we właściwym stanie ochrony 2000 ha zbiorników wodnych stanowiących potencjalne miejsca lęgowe gągoła w obszarze Natura 2000. Gągoł jest gatunkiem dwuśrodowiskowym, preferującym śródlądowe wody oligo- i mezotroficzne, głównie naturalne jeziora i rzeki, w których otoczeniu znajdują się stare lasy. Na jeziorach zdecydowanie preferuje zalesione wyspy, a nad rzekami odcinki nieprzekształcone hydrotechnicznie. Niezbędnym warunkiem występowania jest występowanie w obszarze starych, z reguły ponad 100-letnich drzewostanów obfitujących w dziuple po dzięciole czarnym. Najliczniej występuje na zalesionych odcinkach dolin rzecznych i nad śródleśnymi głębokimi jeziorami (Chylarecki i in. 2015). Według danych literaturowych (Chylarecki i in. 2015), znaczna podaż optymalnych miejsc gniazdowych na niewielkim obszarze, w miejscach o optymalnych warunkach pokarmowych, może prowadzić do skupiskowego rozmieszczenia populacji lęgowej. W związku z powyższym wielkości zagęszczeń dla gatunku rejestrowane w kraju są bardzo zmienne wynosiły maksymalnie 1,5 pary/1 km linii brzegowej jeziora. Odległość miejsca gniazdowego od najbliższego cieku/zbiornika wodnego przeciętnie wynosi do 1 km (Gromadzki i in. 2004). W związku z tym, że dokumentacja do PZO nie wskazuje powierzchni siedlisk gatunku (brak także pełnych danych dotyczących rozmieszczenia wszystkich par lęgowych), do czasu uzupełnienia danych jako powierzchnię minimalną niezbędną do utrzymania populacji lęgowej gatunku w obszarze Natura 2000 przyjęto powierzchnię siedlisk potencjalnych oraz długość linii brzegowej rzek, nad którymi występuje znaczna część populacji. Jak wynika z dostępnych danych literaturowych, szczególnie ważne dla gatunku w obszarze są rzeki: Gwda, Rurzyca, Piława, Głomia i Plitnica (Wylegała 2019).

4. dla gatunku A070 nurogęś *Mergus merganser*

założono utrzymanie populacji rozrodzkiej na poziomie min. 15 par (ocena populacji FV) oraz utrzymanie min. 80 km naturalnej doliny rzecznej lub zachowanie 2000 ha jezior stanowiących potencjalne lęgowisko gatunku (ocena siedliska gatunku FV). Dokumentacja do PZO nie wskazuje powierzchni siedlisk gatunku, brak także pełnych danych dotyczących rozmieszczenia wszystkich par lęgowych. W związku z powyższym do czasu uzupełnienia danych jako powierzchnię minimalną niezbędną do utrzymania populacji lęgowej gatunku w obszarze uznano powierzchnię 2000 ha jezior położonych w otoczeniu

drzewostanów w wieku min. 80 lat. Jak wynika z najnowszych danych literaturowych z terenu województwa wielkopolskiego, szczególnie ważne dla gatunku w obszarze są rzeki: Gwda, Piława, Głomia i Rurzyca (Wylegała 2019).

5. dla gatunku A073 kania czarna *Milvus migrans*

założono konieczność weryfikacji danych dotyczących liczebności i rozmieszczenia gatunku w obszarze, wraz z koniecznością rozpoznania obszarów lęgowych i żerowisk (ocena XX). Populacja lęgowa kani czarnej w całym obszarze Natura 2000 Puszcza nad Gwdą PLB320017 została oceniona wg. SDF na 3-6 par, jednak w momencie tworzenia SDF bazowano głównie na danych archiwalnych. Już inwentaryzacja wykonana dekadę temu w części wielkopolskiej obszaru nie wykazała stanowisk tego gatunku w obszarze Natura 2000, co sugerowało na spadek jego liczebności (Jermaczek et al. 2011). Dane z części zachodniopomorskiej potwierdzają tę sytuację w całej ostoi, gdyż w roku 2020 nie odnotowano gniazdowania, natomiast w 2021 roku odnotowano 1 parę. Nie oceniano stanu populacji, gdyż konieczna jest weryfikacja obecnego statusu gatunku w granicach całego obszaru, w tym szczegółowe rozpoznanie liczebności i rozmieszczenia gatunku w wielkopolskiej części ostoi. Do czasu uzyskania ww. danych uznano za zasadne utrzymanie potencjalnych siedlisk kani czarnej na powierzchni niezbędnej do utrzymania wielkości populacji wskazanej w SDF na poziomie 300 ha (Zawadzka 2013).

6. dla gatunku A074 kania ruda *Milvus milvus*

założono konieczność weryfikacji danych dotyczących liczebności i rozmieszczenia gatunku w obszarze, wraz z koniecznością rozpoznania obszarów lęgowych i żerowisk (ocena XX). Populacja lęgowa kani rudej w całym obszarze Natura 2000 Puszcza nad Gwdą PLB320017 została oceniona w SDF na poziomie 6-7 par (Jermaczek i in. 2011), z tego 2-5 par występowało w części ostoi w granicach województwa wielkopolskiego. W części zachodniopomorskiej w sezonie 2020 nie stwierdzono stanowisk kani rudej, natomiast w roku 2021 odnotowano 1 parę. Nie oceniano stanu populacji, gdyż konieczna jest weryfikacja obecnego statusu gatunku w całym obszarze, w tym szczegółowe rozpoznanie jego liczebności i rozmieszczenia w wielkopolskiej części ostoi. Do czasu uzyskania ww. danych uznano za zasadne utrzymanie potencjalnych siedlisk kani rudej niezbędną do utrzymania wielkości populacji wskazanej w SDF. Z uwagi na brak pełnych danych powierzchnię siedlisk oszacowano na podstawie danych literaturowych. Za stan właściwy uznano przypadający na 1 terytorium drzewostan sosnowy, mieszany lub liściasty o powierzchni powyżej 10 ha i szerokości powyżej 100 m, w wieku powyżej 80 lat, położony w odległości do 500 m od zbiornika wodnego, obszar o umiarkowanym bądź niskim stopniu użytkowania rekreacyjnego, turystycznego lub gospodarczego. Lub zadrzewienie wielkości do 10 ha z udziałem drzew powyżej 80 lat w sąsiedztwie zbiorników wodnych. (Zawadzka 2013). W obszarze obecnie funkcjonuje 1 strefa ochronna tego gatunku (woj. zachodniopomorskie).

7. dla gatunku A075 bielik *Haliaeetus albicilla*

założono utrzymanie populacji rozrodczej na poziomie min. 6 par, uzupełnienie stanu wiedzy w zakresie rozpoznania liczebności i rozmieszczenia populacji w obszarze oraz

uzupełnienie stanu wiedzy w zakresie rozpoznania stanu i zasięgu istniejących i potencjalnych siedlisk gatunku w obszarze (ocena XX). Do czasu uzyskania ww. danych, założono utrzymanie stabilnej powierzchni siedlisk lęgowych gatunku w niepogorszonym stanie (FV) na powierzchni minimum 600 ha. Populacja lęgowa bielika w całym obszarze Natura 2000 Puszcza nad Gwdą PLB320017 została oceniona wg. SDF na 6-9 par, z czego 2-3 pary występowały w część ostoi w granicach województwa wielkopolskiego (Jermaczek et al. 2011). W roku 2020 w części zachodniopomorskiej odnotowano 5-6 par, natomiast rok później 2-5 par (Ławicki 2021). Biorąc pod uwagę obecnie posiadane dane, można szacować, że w całym obszarze występuje do 7-9 par, czyli liczebność niemal identyczną jak podawana w SDF. Wskazuje to, że liczebność bielika w ostoi jest dość stabilna. Z uwagi na brak pełnych danych, wielkość powierzchni siedlisk niezbędną do utrzymania wielkości populacji wskazanej w SDF oszacowano na podstawie danych literaturowych (Zawadzka 2013). Na dzień dzisiejszy w granicach obszaru Natura 2000 powołanych jest 7 stref ochronnych bielika (3 strefy w woj. zachodniopomorskim oraz 4 strefy w woj. wielkopolskim).

8. dla gatunku A094 rybołów *Pandion haliaetus*

założono utrzymanie populacji rozrodczej na poziomie min. 1 pary (ocena U2), jednak z uwagi na skrajnie niską liczebność zachodzi konieczność podjęcia działań ochronnych zmierzających do zwiększenia liczebności gatunku w obszarze Natura 2000.

Z uwagi na brak pełnych danych oraz obecność potencjalnych siedlisk lęgowych gatunku w obszarze, wielkość powierzchni siedlisk niezbędną do utrzymania wielkości populacji wskazanej w SDF oszacowano na podstawie danych literaturowych (Zawadzka 2013). Zgodnie z wytycznymi (Zawadzka i in. 2013), dla utrzymania 1 pary w danej ostoi, przyjmując powierzchnię lasu o parametrach FV w terytorium lęgowym, wskazane jest zachowanie min. 3 obszarów takich siedlisk o powierzchni 100 ha każdy.

Na dzień dzisiejszy dla gatunku w części zachodniopomorskiej obszaru powołana jest jedna strefa ochronna.

9. dla gatunku A127 żuraw *Grus grus*

założono utrzymanie populacji rozrodczej na poziomie min. 75 par (ocena FV) oraz utrzymanie mozaiki siedlisk lęgowych i żerowiskowych odpowiadających biologicznym wymaganiom gatunku (ocena FV).

Dokumentacja do PZO nie wskazuje wielkości i lokalizacji powierzchni siedlisk gatunku. Zgodnie z poradnikiem metodycznym monitoringu ptaków lęgowych (Chylarecki i in., 2015), siedliska lęgowe gatunku stanowią siedliska wodne i podmokłe o ograniczonej możliwości penetracji przez drapieżniki, położone w pobliżu łąk, pastwisk i ugorów, które wykorzystuje jako żerowisko w okresie wodzenia młodych. Miejscem gniazdowania są śródleśne mokradła, olsy, łągi, torfowiska oraz zabagnione doliny rzeczne i wszelkie typy szuwarów na brzegach zbiorników wodnych, w tym jezior i stawów rybnych. Zasadla również niewielkie zbiorniki wodne w krajobrazie otwartych agrocenoz. Zgodnie z ww. poradnikiem metodycznym średnie siedlisko lęgowe pary wynosi 75 ha (50 – 100 ha). W

związku z tym przyjęto, że minimalna powierzchnia niezbędna do zabezpieczenia populacji gatunku w ostoi wynosi 5600 ha.

10. dla gatunku A215 puchacz *Bubo bubo*

założono utrzymanie populacji rozrodczej na poziomie min. 5 par, uzupełnienie stanu wiedzy w zakresie rozpoznania liczebności i rozmieszczenia populacji w obszarze oraz zachowanie mozaiki siedlisk gatunku na powierzchni minimum 2000 ha (ocena XX). Populacja lęgowa puchacza w całym obszarze Natura 2000 Puszcza nad Gwdą PLB320017 została oceniona wg. SDF na 5-6 par, z czego 1-2 pary występowały w część ostoi w granicach województwa wielkopolskiego (Jermaczek et al. 2011). W roku 2020 w części zachodniopomorskiej odnotowano 2-4 pary, a rok później 3-4 pary. Uzyskane dane, wraz z cząstkowymi danymi z części wielkopolskiej, pozwalają oszacować aktualną wielkość populacji w całym obszarze na 4-6 par, czyli liczebność dość podobną jak podawaną w SDF. Może to sugerować, że liczebność puchacza w ostoi jest dość stabilna. Z uwagi na brak pełnych danych dla całej ostoi, za wielkość terytorium przyjęto górną granicę podawaną w literaturze, tzn. 4 km² (Mikusek 2005). Na tej podstawie oszacowano powierzchnię siedlisk konieczną do utrzymania populacji lęgowej w obszarze. Zgodnie z podręcznikiem do wyznaczania i określania stanu zachowania siedlisk ptasich w obszarach specjalnej ochrony ptaków Natura 2000 (Zawadzka i in., 2013) siedliska lęgowe stanowią olsy i łągi w wieku powyżej 70 lat z licznymi kępami oraz wysepkami, prześwietlone bory na terenach pagórkowatych, rozległe, częściowo zalesione torfowiska, stare drzewostany borowe lub mieszane z gniazdami ptaków szponiastych lub bociana czarnego, położone zawsze w pobliżu terenów otwartych. Żerowiska puchacza to graniczące z lasami jeziora, kompleksy stawów, doliny rzeczne, podmokłe łąki, otwarte torfowiska, fragmenty ekstensywnie użytkowanych pól. Stan siedlisk na podstawie ww. podręcznika określa się jako stan właściwy — przypadający na 1 terytorium trudno dostępny drzewostan w wieku co najmniej 50 lat (preferowane 80 lat - olsza, brzoza, lub 100 lat - inne gatunki drzew), o powierzchni co najmniej 25 ha (preferowane 50–100 ha) na siedliskach: olsu, łągu, buczyny, lasów lub borów mieszanych o zróżnicowanej strukturze wiekowej i przestrzennej, z gniazdami ptaków szponiastych lub bociana czarnego, z miejscami trudno dostępnymi (zalanymi wodą), z obecnością wykrotów, karp, sąsiadujących (do 800 m) z rozległymi terenami otwartymi: zbiornikami wodnymi, dolinami rzecznyymi, bagnami, torfowiskami, wilgotnymi łąkami.

11. dla gatunku A223 włośchatka *Aegolius funereus*

założono utrzymanie populacji rozrodczej na poziomie min. 50 par, uzupełnienie stanu wiedzy w zakresie rozpoznania liczebności i rozmieszczenia populacji w obszarze (obecna ocena: XX) oraz utrzymanie siedlisk gatunku we właściwym stanie (FV) na powierzchni min. 7500 ha. Do tej pory brakowało dokładnych danych nt. aktualnej liczebności i rozmieszczenia włośchatki na całym obszarze PLB300012. Szacunki liczebności tego gatunku w obszarze podane zostały w opracowaniu pod kierunkiem Jermaczka z 2011 r. Przedstawiono tam 3 bardzo różne zakresy liczebności (co najmniej 30 - 35 par, 80 - 90 par, 50 - 60 par) nie podając informacji o metodzie szacowania liczebności (w opracowaniu

tym podano, że w 2010 r. stwierdzono włośchatkę „na co najmniej 25 stanowiskach”). Jeszcze inny, współczesny szacunek liczebności tego gatunku w obszarze Natura 2000 Puszcza nad Gwdą PLB300012 (10-25 par) podany został dla lat 2005-2009 w opracowaniu Kujawy i Mizery z 2010 r. (także nie podano metodyki szacowania liczebności). Stan wiedzy o liczebności i rozmieszczeniu włośchatki w obszarze uzupełnia inwentaryzacja przeprowadzona w 2020 i 2021 roku w części zachodniopomorskiej (Ławicki 2021). W trakcie prac terenowych wykryto 23 terytoria tego gatunku w roku 2020 oraz 18 terytoriów w roku 2021. Biorąc pod uwagę naturalne fluktuacje oraz dostępność potencjalnych siedlisk lęgowych, liczebność włośchatki w części zachodniopomorskiej obszaru szacuje się na 18-25 stanowisk (terytorialnych samców). Tym samym niezbędne jest przeprowadzenie badań w części wielkopolskiej obszaru, tak by uzyskać pełne dane dotyczące wielkości i rozmieszczenia populacji tego gatunku w całym obszarze Natura 2000. Z uwagi na brak pełnych danych, powierzchnię siedlisk niezbędną do utrzymania wielkości populacji wskazanej w SDF oszacowano na podstawie danych literaturowych (Zawadzka 2013). Obecnie w granicach obszaru Natura 2000 Puszcza nad Gwdą PLB300012 powołanych jest 7 stref ochronnych włośchatki (3 strefy w woj. zachodniopomorskim oraz 4 strefy w woj. wielkopolskim).

12. dla gatunku A224 lelek *Caprimulgus europaeus*

założono utrzymanie populacji na poziomie min. 150 par (ocena FV) oraz utrzymanie siedlisk gatunku na powierzchni 750 ha. Stan siedlisk (FV) określono kierując się podręcznikiem do wyznaczania i określania stanu zachowania siedlisk ptasich w obszarach specjalnej ochrony ptaków Natura 2000 (Zawadzka i in., 2013). Z uwagi na brak aktualnych danych dotyczących konkretnych lokalizacji i powierzchni siedlisk poszczególnych par lęgowych, minimalną powierzchnię siedlisk niezbędną do zachowania właściwego stanu ochrony gatunku oszacowano na podstawie ww. podręcznika. Jako terytorium jednej pary przyjęto 5 ha wraz z powierzchnią 160 ha obszaru funkcjonalnego. W związku z powyższym oszacowano, że obszar niezbędny do utrzymania populacji w ostoi wynosi 750 ha otwartych siedlisk w obrębie kompleksów leśnych o powierzchni przynajmniej 24000 ha.

13. dla gatunku A229 zimorodek *Alcedo atthis*

określono utrzymanie populacji rozrodzkiej na poziomie min. 40 par (ocena FV) oraz siedlisk gatunku w stanie FV na minimum 2200 ha wzdłuż rzek: Piławka, Dobrzyca, Piława, Rurzyca, Plitnica, Gwda, Głomia oraz linii brzegowej Jez. Bytyń Wielki (Betyń). Na podstawie dokumentacji do PZO populacja zimorodka w obszarze Natura 2000 Puszcza nad Gwdą PLB300012 oszacowana została na 40 – 60 par. Jest to liczebność stwierdzona na terenie całej ostoi.

Podczas inwentaryzacji przeprowadzonej w sezonie lęgowym w 2020 roku w zachodniopomorskiej części obszaru obecność zimorodka stwierdzono na 37 stanowiskach (Ławicki 2021). Na części stanowisk status lęgowy stwierdzonych ptaków określono jako możliwy bądź prawdopodobny, stąd ogólna liczebność dla ostoi w granicach województwa zachodniopomorskiego podana jest w zakresie: minimalnej i maksymalnej liczby par

lęgowych. Łączna liczebność zimorodka w badanej części obszaru w 2020 r. oceniona została na 30 – 37 par. Natomiast w roku 2021 stwierdzono dramatyczny spadek liczebności do zaledwie 3-4 par na 4 stanowiskach. Wpływ na tak ogromny spadek liczebności z sezonu na sezon był niewątpliwie związany z ciężką i długotrwałą zimą 2020/2021 poprzedzającą sezon lęgowy. Znaną cechą populacji zimorodka są bardzo duże wahania jego liczebności w poszczególnych latach. Jest to najczęściej zależne od przeżywalności ptaków podczas ciężkich zim (Kucharski 2011, Chodkiewicz et al. 2015).

W odniesieniu do części wielkopolskiej obszaru badaniami objęto 5 rzek (Gwda, Piława, Głomia, Rurzyca, Plitnica). Stwierdzono 34 stanowiska lęgowe, z czego 29 w granicach obszaru Natura 2000 (Wylegała 2019). Stan populacji w granicach wielkopolskiej części obszaru Natura 2000 oceniono na 30-35 par. Zagęszczenie wahało się od 0,3-3,9 pary/10 km. Największe znaczenie dla populacji gatunku w wielkopolskiej części ostoi mają rzeki Piława, Gwda oraz Rurzyca, na których stwierdzono 91 % wszystkich stanowisk lęgowych w Wielkopolsce. Stan populacji oceniono na FV (wartości zagęszczeń i całkowita liczebność stwierdzona w obszarze wskazuje, że pełni on istotną rolę dla tego gatunku). Perspektywy ochrony oceniono na FV (w perspektywie kilku-kilkunastu lat populacja w obszarze jest niezagrażona).

14. dla gatunku A236 dzięcioł czarny *Dryocopus martius*

wskazano utrzymanie populacji rozrodzkiej w stanie FV na poziomie min. 240 par oraz zachowanie siedlisk, które mogą być miejscami gniazdowania i żerowania gatunku na powierzchni minimum 30 000 ha. Zgodnie z podręcznikiem do wyznaczania i określania stanu zachowania siedlisk ptasich w obszarach specjalnej ochrony ptaków Natura 2000 (Zawadzka i in., 2013), siedliska gatunku stanowią mozaikę siedlisk leśnych o szerokim spektrum różnorodności— (zarówno lasy iglaste, jak i lasy liściaste, w różnym stopniu uwilgotnienia, jak również w stosunkowo szerokich klasach wieku). Dzięcioł czarny występuje we wszystkich typach dojrzałych lasów, preferując jednak drzewostany ponad 100-letnie. Optimum występowania dzięcioł czarny wydaje się osiągać w lasach bukowych lub lasach z domieszką buka, w związku z faktem iż jest to drzewo w którym najchętniej kuje dziupłę. Powierzchnię siedlisk określono na podstawie materiałów do pzo i danych literaturowych (Zawadzka i in. 2013, Zawadzki 2020), gdzie dla jednego rewiru przyjęto wielkość ok. 2,5 km², z uwzględnieniem fragmentów pokrywających się terytoriów.

15. dla gatunku A246 lerka *Lullula arborea*

założono utrzymanie populacji rozrodzkiej na poziomie min. 900 par lęgowych oraz utrzymanie minimum 4500 ha siedlisk odpowiadających biologicznym wymaganiom gatunku w stanie FV (właściwym).

Zgodnie z podręcznikiem do wyznaczania i określania stanu zachowania siedlisk ptasich w obszarach specjalnej ochrony ptaków Natura 2000 (Zawadzka i in., 2013), siedliska lęgowe obejmują skraje drzewostanów sosnowych sąsiadujących z otwartymi przestrzeniami, gdzie zasiedlane są głównie tereny na suchych, luźnych glebach piaszczystych o niższej bonitacji. Za siedliska o właściwym stanie ochrony przyjmuje się płąt (lub płąty sąsiadujące ze sobą) o powierzchni min. 5 ha zrębów zupełnych, halizn, płązowin lub 2-6 letnich upraw sosnowych, na suchych, piaszczystych siedliskach (Bs,

Bśw), pasów przeciwpożarowych, wiatrowałów, pożarzysk (<5 lat) etc. przylegających do starszego drzewostanu, a także użytkowane lub odłogowane tereny uprawne o powierzchni min. 5 ha na suchych, piaszczystych siedliskach z obecnością pojedynczych lub niewielkich skupień drzew lub krzewów, przylegające do starszego drzewostanu, oraz wyspy leśne o powierzchni min. 5 ha na ubogich siedliskach. Z uwagi na brak danych dotyczących konkretnych lokalizacji i powierzchni siedlisk poszczególnych par lęgowych, minimalną powierzchnię siedlisk lerki oszacowano na poziomie 4500 ha.

16. dla gatunku A320 muchołówka mała *Ficedula parva*

założono utrzymanie populacji rozrodczej na poziomie min. 140 par oraz zachowanie optymalnych siedlisk lęgowych na powierzchni minimum 5600 ha we właściwym stanie (FV). Siedliskami lęgowymi gatunku są duże kompleksy leśne, z reguły ponad 80–100-letnie, cieniste drzewostany liściaste i mieszane, głównie grądy (drzewostany ze znacznym udziałem dębu, lipy lub graba) i buczyny. Muchołówka mała unika drzewostanów młodszych niż 40–50 lat. Istotne znaczenie dla jej występowania mają martwe, stojące drzewa, których udział powinien stanowić ok. 20% liczby drzew. Jako miejsca gniazdowania wybiera najczęściej płytkie dziuple o dużych otworach, szczyty złamanych drzew, szczeliny drzew pękniętych, przestrzenie za odstającą korą. Za właściwy stan ochrony uznaje się siedliska obejmujące zwarty płat lasu o powierzchni min. 30 ha (optymalnie 40 ha) położony w rozległym kompleksie leśnym i nieprzylegający do brzegu drzewostanu, o średnim wieku drzewostanu powyżej 80 lat (optymalnie powyżej 100 lat), gdzie udział gatunków liściastych w płacie wynosi min. 70% (optymalnie >80%), zwarcie jest co najmniej „umiarkowane” (optymalnie „pełne”), pokrycie przez podrost/podszyt wynosi 25 cm na hektar lub brak zabiegów gospodarczych (w tym cięć sanitarnych) w okresie ostatnich 10 - 15 lat. Z uwagi na brak danych dotyczących konkretnych lokalizacji i powierzchni siedlisk poszczególnych par lęgowych, minimalna powierzchnia siedlisk wyliczona została na podstawie materiałów do wyznaczania i określania stanu zachowania siedlisk ptasich w obszarach specjalnej ochrony ptaków Natura 2000.

W związku z regulacją art. 28 ust. 3 i 4 ustawy o ochronie przyrody sporządzający projekt planu zadań ochronnych, o którym mowa w ust. 1, umożliwi zainteresowanym osobom i podmiotom prowadzącym działalność w obrębie siedlisk przyrodniczych i siedlisk gatunków, dla których ochrony wyznaczono obszar Natura 2000, udział w pracach związanych ze sporządzaniem tego projektu oraz zapewnia możliwość udziału społeczeństwa, na zasadach i w trybie określonym w ustawie z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz. U. z 2023 r. poz. 1094 z późn. zm.), w postępowaniu którego przedmiotem jest sporządzenie projektu dokumentu. Zgodnie z art. 28 ust. 9 ww. ustawy w przypadku dokonywania zmiany planu zadań ochronnych stosuje się przepisy ust. 3 i 4.

W wykonaniu tego obowiązku, Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska w Szczecinie oraz Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska w Poznaniu, w dniu 30 stycznia 2023 r. podali do publicznej wiadomości informację o:

- sporządzeniu projektu zmiany planu zadań ochronnych,

- możliwości zapoznania się z niezbędną dokumentacją sprawy oraz o miejscu, w którym jest ona wyłożona do wglądu,
- możliwości składania do niego uwag i wniosków w terminie do 24 lutego 2023 r.

Powyższy obowiązek w zakresie podania ww. informacji do publicznej wiadomości wykonano zgodnie z czynnościami określonymi w przepisie art. 3 ust. 1 pkt 11 ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko, publikując w ustawowo przewidzianym terminie wskazane wyżej informacje w formie obwieszczenia z dnia 30 stycznia 2023 r. (sygnatura: WOPN.6320.2.2023.DM):

- 1) na stronie Biuletynu Informacji Publicznej (BIP) Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Szczecinie,
- 2) na stronie Biuletynu Informacji Publicznej (BIP) Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Poznaniu,
- 3) na tablicy ogłoszeń w siedzibie Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Szczecinie,
- 4) na tablicy ogłoszeń w siedzibie Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Poznaniu,
- 5) na tablicy ogłoszeń wszystkich jednostek samorządu terytorialnego objętych granicami obszaru Natura 2000,
- 6) w prasie o zasięgu ogólnopolskim (Gazeta Wyborcza, wydanie z dn. 30.01.2023 r.).

W procedurze konsultacji społecznych projektu zarządzenia wpłynęło 11 uwag i wniosków ze strony społeczeństwa, które rozważono, wprowadzając w przypadku uwag uzasadnionych zmiany do projektu. Uwagi rozpatrzono w sposób następujący:

Lp. 1	
Data wpływu	14 lutego 2023 r.
Podmiot zgłaszający	Podmiot prywatny
Treść uwagi	<i>„Wnoszę o wyłączenie nieruchomości działka 185, 190, 196, 279/1, 278/1, 209, 211 położonych w Byszkach gmina Ujście bezpośrednio przyległych do rzeki Gwdy z objęcia ich obszarem powstania Natura 2000 Puszcza Gwdy PLB300012”.</i>
Sposób rozpatrzenia	Uwagi nie uwzględniono – nie dotyczy przedmiotu procedowanej zmiany zarządzenia.
Lp. 2	
Data wpływu	14 lutego 2023 r.
Podmiot zgłaszający	Podmiot prywatny
Treść uwagi	<i>„Wnoszę o przesłanie mapy z zaznaczonym zakresem granic powstania Natura 2000 Puszcza Gwdy PLB300012 na terenie wsi Byszki gmina Ujście gdyż posiadam inne nieruchomości na tym terenie jak działka nr. 151, 237, 542, 575,</i>

	<i>925, 926 oraz jestem współwłaścicielem i posiadaczem udziałem w nieruchomościach działka 152, 154, 156, 163, 165, 167, 169, 840, 842, 848, 855, 860, 863, 8362/4 położone w Byszkach”.</i>
Sposób rozpatrzenia	Uwagi nie uwzględniono – nie dotyczy przedmiotu procedowanej zmiany zarządzenia.
Lp. 3	
Data wpływu	14 lutego 2023 r.
Podmiot zgłaszający	Podmiot prywatny
Treść uwagi	<i>„Wnoszę o ujęcie w prowadzonym postępowaniu wydanej decyzji z dnia 13.01.2020 r. sygn. GP.6730.22.2019 w przedmiocie zagospodarowania terenu nieruchomości działka 196”.</i>
Sposób rozpatrzenia	Uwagi nie uwzględniono – nie dotyczy przedmiotu procedowanej zmiany zarządzenia.
Lp. 4	
Data wpływu	14 lutego 2023 r.
Podmiot zgłaszający	Podmiot prywatny
Treść uwagi	<i>„Wnoszę o przesunięcie terminu składania wniosków uwag do czasu przesłania mapy z zaznaczonymi granicami powstania Natura 2000 Puszcza Gwdy PLB300012 na terenie wsi Byszki gmina Ujście w celu zajęcia stanowiska w sprawie”.</i>
Sposób rozpatrzenia	Uwagi nie uwzględniono – nie dotyczy przedmiotu procedowanej zmiany zarządzenia.
Lp. 5	
Data wpływu	14 lutego 2023 r.
Podmiot zgłaszający	Podmiot prywatny
Treść uwagi	<i>„W przypadku powstania Natura 2000 Puszcza Gwdy PLB300012 wnoszę o zachowanie na wskazanych nieruchomościach odstęstwa w postaci zezwolenia właścicielowi, posiadaczowi prawa do swobody władania nieruchomością bez ograniczeń z tytułu powstania Natura 2000 Puszcza Gwdy PLB300012”</i>
Sposób rozpatrzenia	Uwagi nie uwzględniono – nie dotyczy przedmiotu procedowanej zmiany zarządzenia.
Lp. 6	

Data wpływu	14 lutego 2023 r.
Podmiot zgłaszający	Podmiot prywatny
Treść uwagi	<i>„W przypadku wprowadzania ograniczenia, obostrzeń na nieruchomościach związanych z powstaniem Natura 2000 Puszcza Gwdy PLB300012 wnoszę o wypłatę odszkodowań w drodze decyzji administracyjnej ujętej w prowadzonym postępowaniu jak i wnoszę o uwzględnienie na ten cel funduszy i wytycznych ich przyznawania”.</i>
Sposób rozpatrzenia	Uwagi nie uwzględniono – nie dotyczy przedmiotu procedowanej zmiany zarządzenia.
Lp. 7	
Data wpływu	24 lutego 2023 r.
Podmiot zgłaszający	RDLP Piła
Treść uwagi	<i>W zakresie celów działań ochronnych dla przedmiotu ochrony A30 bocian czarny Ciconia nigra. Proponuje się zastąpienie zapisu: „Do czasu uzyskania ww. danych, zachowanie min. 9 000 ha zbiorowisk zwartych, rozległych starych lasów liściastych i mieszanych w wieku powyżej 80 lat, z dostępnymi drzewami gniazdowymi (rozłożyste drzewa w wieku powyżej 100 lat)” na zapis: „Do czasu uzyskania ww. danych, zachowanie w obszarze Natura 2000 zbiorowisk lasów mieszanych w wieku powyżej 80 lat z możliwie największym udziałem gatunków liściastych, których sumaryczna powierzchnia wyniesie min. 9 000 ha, z dostępnymi drzewami gniazdowymi (rozłożyste drzewa w wieku powyżej 100 lat”. Uzasadnienie: proponowany zapis będzie łatwiejszy do interpretacji i przeprowadzenia analizy realizacji celu.</i>
Sposób rozpatrzenia	Przeredagowano zapis.
Lp. 8	
Data wpływu	24 lutego 2023 r.
Podmiot zgłaszający	RDLP Piła
Treść uwagi	<i>W zakresie celów działań ochronnych dla przedmiotu ochrony A223 włośchatka Aegolius funereus. Proponuje się zmianę zapisu: „Utrzymanie siedliska gatunku na powierzchni min. 7500 ha siedlisk we właściwym stanie ochrony (FV), tj. drzewostanów w wieku ≥ 100 lat (sosnowo-świerkowych, świerkowych, bukowych, ewentualnie sosnowych z min. 10% udziałem świerka</i>

	<p><i>lub z dobrze rozwiniętym podrostem/podszytem świerkowym)” na zapis: „Utrzymanie siedliska gatunku na powierzchni min. 7500 ha siedlisk we właściwym stanie ochrony (FV), tj. drzewostanów w wieku ≥ 100 lat z możliwie dużym udziałem świerka lub z dobrze rozwiniętym podrostem/podszytem świerkowym”. Uzasadnienie: zapis precyzujący udział w drzewostanach świerka powoduje, że cel jest nierealny do osiągnięcia, ze względu na niekorzystną sytuację zdrowotną drzewostanów świerkowych. W związku z tym w porozumieniu z 30.12.2020 r. zawartym między RDOŚ w Szczecinie, RDOŚ w Poznaniu i RDLP w Piłę przyjęto, że cel działań ochronnych będzie realizowany poprzez szersze stosowanie tego gatunku w odnowieniach naturalnych i sztucznych (poza siedliskami przyrodniczymi, w których świerk jest gatunkiem obcym ekologicznie).</i></p>
Sposób rozpatrzenia	Przeredagowano zapis.
Lp. 9	
Data wpływu	24 lutego 2023 r.
Podmiot zgłaszający	RDLP Piła
Treść uwagi	<p><i>W zakresie celów działań ochronnych dla przedmiotu A224 ochrony lelek <i>Caprimulgus europaeus</i>. Proponuje się zmianę zapisu: „Utrzymanie siedlisk gatunku na powierzchni min. 750 ha terenów otwartych, zlokalizowanych w obrębie kompleksów leśnych o łącznej powierzchni przynajmniej 24000 ha, gdzie jako stan właściwy siedliska należy rozumieć rozległy, suchy i świeży (niepodmokły) bór o powierzchni powyżej 50 km² (optymalnie >100 km²), obfitujący w otwarte siedliska wewnątrz kompleksu: polany, zręby, uprawy do 5 lat, o powierzchni 5–7 ha przypadającej na 1 terytorium” na zapis: „Utrzymanie siedlisk gatunku na powierzchni min. 750 ha terenów otwartych, zlokalizowanych w obrębie kompleksów leśnych o łącznej powierzchni przynajmniej 24000 ha, gdzie jako stan właściwy siedliska należy rozumieć rozległy, suchy i świeży (niepodmokły) bór”. Uzasadnienie: Dokładne określanie powierzchni terenów czasowo otwartych (polan, zrębów i upraw w wieku do 5 lat o pow. 5-7 ha) bez przypisania im 3 odpowiednich działań ochronnych prowadzi do braku możliwości realizacji tego celu. Jeżeli do realizacji celu konieczne jest stosowanie rębni zupełnej Ia (pow. do 6 ha) powinno to zostać skorelowane z planami urzędzenia lasu dla wszystkich nadleśnictw położonych w granicach obszaru Natura 2000 Puszcza nad Gwdą. Poza tym pojawia się trudność interpretacyjna dotycząca tego zapisu: czy otwarte siedliska wewnątrz kompleksu mają być liczone sumarycznie czy w jednym placie dla 1 terytorium.</i></p>

Sposób rozpatrzenia	Przeredagowano zapis.
Lp.10	
Data wpływu	24 lutego 2023 r.
Podmiot zgłaszający	RDLP Piła
Treść uwagi	<p><i>W zakresie celów działań ochronnych dla przedmiotu ochrony A246 lerka <i>Lullula arborea</i>. Proponuje się zmianę zapisu: „Utrzymanie minimum 4500 ha siedlisk odpowiadających biologicznym wymaganiom gatunku we właściwym stanie ochrony (FV): zrębów zupełnych lub halizn o powierzchni min. 5 ha, opcjonalnie 2-6 letnich upraw sosnowych w obrębie suchych, piaszczystych siedlisk borowych. Utrzymanie otwartego charakteru pasów przeciwpożarowych, wiatrowałów lub pożarzysk przylegających do starszego drzewostanu, a także użytkowanych lub odlogowanych terenów uprawnych o powierzchni min. 5 ha na suchych, piaszczystych siedliskach z obecnością pojedynczych lub niewielkich skupień drzew lub krzewów” na zapis: Utrzymanie siedlisk odpowiadających biologicznym wymaganiom gatunku we właściwym stanie ochrony (FV): zrębów zupełnych lub halizn o powierzchni min. 4 ha, opcjonalnie 2-6 letnich upraw sosnowych w obrębie suchych, piaszczystych siedlisk borowych. Utrzymanie otwartego charakteru pasów przeciwpożarowych przylegających do starszego drzewostanu, a także użytkowanych lub odlogowanych terenów uprawnych o powierzchni min. 5 ha na suchych, piaszczystych siedliskach z obecnością pojedynczych lub niewielkich skupień drzew lub krzewów” Uzasadnienie: proponowane ograniczenie powierzchni do 4 ha umożliwi realizację celów. Jeżeli do realizacji celu konieczne jest stosowanie rębni zupełnej Ia (pow. do 6 ha) powinno to zostać skorelowane z planami urzędzenia lasu dla wszystkich nadleśnictw położonych w granicach obszaru Natura 2000 Puszcza nad Gwdą i zapisane jako działanie ochronne. Zapis 4 dotyczący utrzymania otwartego charakteru wiatrowałów lub pożarzysk jest sprzeczny z Ustawą o lasach.</i></p>
Sposób rozpatrzenia	Przeredagowano zapis.
Lp.11	
Data wpływu	24 lutego 2023 r.
Podmiot zgłaszający	RDLP Piła

Treść uwagi	<i>W zakresie celów działań ochronnych dla przedmiotu ochrony A236 dzięcioł czarny Dryocopus martius. Proponuje się zmianę zapisu: „Zachowanie dojrzałych drzewostanów, o udziale drzew w wieku ponad 90 lat nie mniejszym niż 30% drzewostanu stanowiącego terytorium łęgowe, w których powierzchnia drzewostanu w wieku powyżej 90 lat wynosi nie mniej niż 30% na łącznej powierzchni 72 000 ha. W drzewostanach użytkowanych gospodarczo pozostawianie drzew martwych i zamierających oraz części drzew do ich naturalnej śmierci” na zapis: „W drzewostanach użytkowanych gospodarczo pozostawianie drzew martwych i zamierających oraz części drzew do ich naturalnej śmierci”. Uzasadnienie: proponowany zapis pozwoli na realizację celu działań ochronnych i uniknięcie sprzeczności pomiędzy zapisami dot. celów działań ochronnych w stosunku do dzięcioła czarnego (powierzchnia drzewostanów w wieku ponad 90 lat – 30%), z przypisaną jako cel ochrony lerki powierzchnią zrębów i upraw na powierzchni 4500 ha.</i>
Sposób rozpatrzenia	Uwagę częściowo uwzględniono. Skorygowano i przeredagowano zapis.

Ponadto, w ramach autokorekty, uzupełniono oceny stanu ochrony dla poszczególnych gatunków oraz dokonano korekty projektu zarządzenia w metryce aktu zmieniającego.

Projekt zmiany zarządzenia został uzgodniony, w trybie art. 59 ust. 2 ustawy z dnia 23 stycznia 2009 r. o wojewodzie i administracji rządowej w województwie (Dz. U. z 2023 r., poz. 190), z Wojewodą Zachodniopomorskim pismem nr P-1.0522.13.2023.KD z dnia 03 sierpnia 2023 r., oraz Wojewodą Wielkopolskim pismem nr NP.-IV.0521.1.2023.5 z dnia 29 sierpnia 2023 r.

ⁱ Literatura:

- Chodkiewicz T. i in. 2019. *Raport z wdrażania art. 12 Dyrektywy Ptasiej w Polsce w latach 2013-2018: stan, zmiany, zagrożenia*. Biuletyn Monitoringu Przyrody 20: 1-80;
- Zawadzka D. i in. 2013. *Materiały do wyznaczania i określania stanu zachowania siedlisk ptasich w obszarach specjalnej ochrony ptaków Natura 2000*. GDOŚ, Warszawa;
- Chylarecki P. i in. 2015. *Monitoring Ptaków łęgowych. Poradnik metodyczny*. Wydanie 2. GIOŚ, Warszawa;
- Gromadzki M. (red.). 2004. *Ptaki. Poradniki ochrony siedlisk i gatunków Natura 2000 – podręcznik metodyczny*. Ministerstwo Środowiska, Warszawa. Tom 7 (część I), Tom 8 (część II);
- Kaliciuk J. (koordynator). 2012. *Dokumentacja Planu Zadań Ochronnych obszaru Natura 2000 Ostoja Drawska PLB320019*. Projekt POIS.05.03.00-00-186.09.
- Duda M. i in. 2010. *Inwentaryzacja ornitologiczna dla obszaru specjalnej ochrony ptaków PLB320019 Ostoja Drawska*. Narodowa Fundacja Ochrony Środowiska, Warszawa.
- Kalisiński M. i in. 2004. *Ostoja Drawska*. [w:] Sidło P.O., Błaszowska B. & Chylarecki P. (red.) *Ostoje ptaków o randze europejskiej w Polsce*. OTOP: Warszawa, s. 112-115.
- Kalisiński M. 2010. *Ostoja Drawska*. [w:] Wilk T., Jujka M., Krogulec J., Chylarecki P. (red.) *Ostoje ptaków o znaczeniu międzynarodowym w Polsce*. OTOP, Marki, s. 120-121.
- Wardecki Ł. I in. 2021. *Monitoring Ptaków Polski w latach 2018-2021*. Biuletyn Monitoringu Przyrody 22: 1-80.
- Sikora A. i in. 2007. *Atlas rozmieszczenia ptaków łęgowych Polski 1985-2004*. Bogucki Wyd. Nauk., Poznań.

-
- EMPEKO S.A. 2014. *Dokumentacja ekspertyzy przyrodniczej wykonanej na potrzeby opracowania planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 OSO Puszcza nad Gwdą PLB300012 w województwie zachodniopomorskim i wielkopolskim.*
  - Jermaczek A., Chapiński P., Duda M., Glapan J., Kryza K., Plata W., Stanilewicz A. 2011. *Ptaki stanowiące przedmioty ochrony w wielkopolskiej części obszaru specjalnej ochrony Natura 2000 „Puszcza nad Gwdą” i propozycje działań ochronnych.* Przegł. Przyr. 22, 2: 32–64.
  - Wylegała P. i in. 2019. *Ekspertyza na potrzeby uzupełnienia stanu wiedzy o przedmiotach ochrony obszaru Natura 2000 Puszcza nad Gwdą PLB320012 – zimorodek *Alcedo atthis*.* Narodowa Fundacja Ochrony Środowiska.
  - Mikusek R. 2005. *Metody badań i ochrony sów.* Fundacja Wspierania Inicjatyw Ekologicznych, Kraków;
  - Wylegała P. 2019. *Liczebność wybranych gatunków lęgowych ptaków związanych z korytem Gwdy i jej dopływami.* Ornis Polonica 60: 211-220.
  - Profus P., Czuchnowski R., Zieliński P. 2015. *Bocian czarny *Ciconia nigra*.* W: Chylarecki P., Sikora A., Cenian Z., Chodkiewicz T. (red.), *Monitoring ptaków lęgowych. Poradnik metodyczny.* Wydanie 2. GIOŚ, Warszawa, s. 341-348.
  - Zawadzki G. 2020. *Dzięcioł czarny jako gatunek wskaźnikowy w wielofunkcyjnej, trwale zrównoważonej gospodarce leśnej.* Sylwan 164 (7): 604-615.